

چگونه فرزندان خود را به نماز علاقمند سازیم ؟

از مهمترین فصل مربوط به حیات انسان، فصل مربوط به دوران نوجوانی او، شامل مرزسنی 12-18 است؛ مرحله ای که آغاز آن، پایان دوران کودکی، نهایت آن آغاز جوانی و وصول به مرحله کامل مردی بازی است. این مرحله را از مبهم ترین مراحل حیات در جنبه شناخت ابعاد جسمی، روانی، عاطفی و دشوارترین مراحل از نظر سازگاری انسان ذکر کرده اند. (1) ضمن اینکه این دوره از رشد و زندگی متضمن بحرانی هیجانی، تحولی اخلاقی و دگرگونی و تغییر عظیم در شخصیت است. شاید در هیچ مرحله ای از عمر (جز سه سال اول زندگی) فطرت به این اندازه بیداد و هشیار نباشد.

دوران نوجوانی و اصولاً دوران دهه دوم حیات را دوران پایه گذاری ها می دانند که اهم آنها عبارتند از: (2)

- پایه گذاری سلامت و رشد بدن و کمال یا نقص جسمی

- پایه گذاری سلامت روانی و مراقبت در این امر که رفتارها، متعادل و مناسب باشند.

- پایه گذاری رشد و جهت داری عاطفه که متوجه چه کسانی و یا چه جنبه هایی می باشند.

- پایه گذاری اخلاق، به عنوان مجموعه ضوابط حاکم بر روابط که در او تثبیت و عینی گردد.

- پایه گذاری خوی اجتماعی و روابط معاشرتی از نظر ادب، حیا، باز و بسته بودن روابط.

- پایه گذاری استدلال، منطق، جهان بینی و طرز تلقی از امور.

- پایه گذاری دینی و عقیدتی و اعتدال مذهبی و عادات و رفتارهای مذهبی و توان دفاعی از آن.

در آنچه که به مذهب مربوط می شود یک جنبه آن مربوط به جنبه های تکمیلی دیانت و آماده شدن برای انجام دادن همه دستورات و تعلیم دین است، مخصوصاً از آن بابت که او در اواسط یا اواخر این دوره وارد عرصه تکلیف می شود. (3)

یکی از شکوه های والدین و مربیان، بی توجهی برخی از نوجوانان به نماز است. البته باید توجه داشت که چنین وضع و حالت در نوجوانانی که تمرینات مذهبی را از سنین کودکی و حتی خردسالی به صورت لذتبخش با چشیدن عواطف گرم والدین و بدون تحمل فشار آغاز کرده اند، به ندرت دیده می شود. دستور رسول خدا (ص) که کودکان خود را از کودکی به نماز وادارید مروا اولادکم بالصلوه... (4) اشاره ای به این اثر گذاری و اهمیت است. حضرت امام صادق علیه السلام نیز فرموده اند: (یوخذ الصبی بالصلوه بین سبع سنین وست سنین) (5) از سنین بین 6-7 سالگی کودک را باید به نماز واداشت و در ترک آن مواخذه اش نمود.

- اما علل بی توجهی به نماز از چند جهت قابل بررسی است (6)

1- علل مربوط به خودنوجوان: شناخته ترین علل در این زمینه به قرار زیر است:

- نادانی نسبت به اهمیت مسئله، عدم درک تعلیم مذهبی و ارزش آن، نا آشنایی به وظیفه و تکلیف.

- تنبلی، غفلت و مسامحه کاری و اتلاف وقت تا قضا نماز.

- بی حالی و بی حوصلگی که نشانه ای از عدم درک لذت ارتباط با خداست.

- اثبات وجود و نشان دادن اینکه کسی می تواند یاغی و عاصی باشد.

- عدم عادت به عبادت و در نتیجه نداشتن روحیه لازم برای این برنامه

2- علل مربوط به خانواده: اهم علل و عوامل در این جنبه عبارتند از:

- عدم ایجاد عادت در فرزند به نماز از دوران خردسالی بدان حساب که هنوز وقت نماز او نشده

- دعوت او به نماز از روی خشونت و قهر و عقده سازی.

- سلب اعتماد او از روحانیت خانواده و احساس ریاکاری در والدین یا تقدس خشک و مجرد در آنان.

- طیب نبودن غذا که رابطه چشمگیری بین آن با عبادت و عمل صالح است.

3- علل مربوط به گروه همسالان: منظور گروهی است که نوجوان با آنها مانوس، همراه، هم سخن و همبازی است.

امیر المومنین علیه السلام فرموده اند: « المرء علی دین خلیله وقرینه» (7) انسان متأثر از دین دوست و همنشین خود است. در دوران نوجوانی قواعد اخلاقی خارجی و اجتماعی افراد، جای خود را به تقلید از نمونه ها و سرمشق های زندگی می دهد. و شخصیت ناپایدار نوجوان از اشخاص نمایشی بهره مند می شود. (8) در امر ترک نماز یا رغبت و عادت به نماز، الگوها و معاشران نقش اساسی دارند.

4- علل مربوط به جو و محیط: عوامل زیر احساس و تصویر برای ترک مذهب و نماز در نوجوان پدید می آورند.

- وسوسه های مکاتب الحادی و ایجاد شک و تردید در اذهان.

- تصور فساد و ریاکاری از اولیای دین و علما

- احساس تبحر، بی منطقی، و خشکی در تقدس آنها بی که مورد علاقه او هستند.

- آلودگی و فساد در کوچه و خیابان.

- جدایی اخلاقی و معنوی بین او و روحانیت.

- احساس یا تصور عدم تطابق دین با زندگی و بی ارزشی عبادتی چون نماز.

در طریق اصلاح

در رفع عارضه و اصلاح یک نابسامانی باید از همان راهی وارد شد که عوامل و شرایط در نوجوان وارد شده و نفوذ کرده اند. مادام که در فردی ریشه یا عامل جهل، غفلت، تن پروری، بی رغبتی زده نشود، مادام که خانواده ها سروسامان نداشته و بی برنامه باشند، مادام که دوستان و معاشران ناباب فردی را احاطه کرده باشند. و جو

جامعه آشفته باشد، امید به اصلاح بسیار ناچیز و اندک خواهد ماند.

برنامه ریزی برای اصلاح نوجوان در محیط خانه و زندگی یک سوی قضیه است و تلاش برای کنترل جامعه و محیط سوی دیگر آن . برای اصلاح درون باید بیرون را ساخت... و سوسه های جهان کوچک و بازار، تحریک سازی نوارها و فیلم ها و سینما و تلویزیون ، مصونیت دل را از نوجوان سلب می کند و روح تقوا و عبادت را از وی می گیرند.

روشهای جلب و جذب

در واداشتن نوجوان به نماز، از فنون و شیوه هایی میتوان استفاده کرد که علمای روانشناسی و تربیت بدان تکیه کرده اند اهم روشها عبارتند از :

- روشهای آگاهی بخش چون روش اعلام و اشعار، روش تذکر و هشدار، امر به معروف ، ارشاد.
- روشهای عاطفی چون روش محبت ، روش رحمت ، تحریک عواطف ، روش همراهی و همکاری ، احسان .
- روشهای جلب چون پذیرش ، احترام ، تکریم ، التفات.
- روشهای خیر خواهان چون وصیت ، نصیحت ، وعظ
- روشهای اقناعی چون استدلال ، محاجه ، تحدی، برهان ، حجت .
- روشهای تبیینی چون تشریح و تحلیل ، محاوره و گفتگوی آزاد.
- روشهای بر انگیزاننده چون تحسین ، تأیید ، تشکر و سپاس، ترغیب ، تحریض تشویق ، پاداش و انعام .
- روشهای امید ساز چون وعده ، رجا ، بشارت ها.
- روشهای ترغیبی چون ذکر صالحان ، داستان ، بازی
- روشهای عنایت آمیز چون مزاح ، تعافل، عبور کریمانه ، تسامح ، تجاهل ، امهال
- برخورد های غیر مستقیم مثل کنایه ، تعریض ، اشاره ، تلویح
- روشهای جدی در برخورد مثل اعلام تعجب ، ذم و مدح ، تقیح و تنقیح ، قطع محبت ، قهر .
- روشهای اعتراضی مثل عقاب، اعتراض، ابراز ناسف ، نهی ، محروم کردن.
- روش سرزنش ها و تعبیر مثل ملامت ، توبیخ ، تحقیر عمل
- روش های هشدار دهنده مثل اخطار ، عقاب ، افشاء
- روشهای تهدیدی مثل ارعاب ، وعید ، تحذیر ، تخویف
- روشهای تنبیهی مثل اخذ ، بطش ، امکانات... (8)

در طریق جلب و جذب

بر اساس نظر روانشناسان تربیت ، نوجوانان دارای شخصیت های گوناگونی چون شخصیت خودکار ، سازش پذیر ، شخصیت بدگمان، افتاده ، مبارزه طلب ، تعدیل نیافته ، ماجراجو ، مشتاق ، اخلاقی ... هستند که با هر کدام آنها به گونه ای خاص باید برخورد نمود. اما در رابطه با همه آنها اجرای این ضوابط و اتخاذ مواضع زیر دارای نقشی سازنده و جهت دهنده است.

- استفاده از قاعده محبت و اعلام این سخن غرور آمیز که خوشحالم چون تو فرزندی نماز خوان دارم
 - تشویق از طریق ذکر فضایل و پاداشهای عملی مناسب در اسلام.
 - روحیه دادن از طریق این عبارات که تو نورانی تر و شاداب تر می بینی .
 - آراستن ظاهر مثل تهیه جای مناسب برای نماز ، سجاده تمیز و زیبا ، استفاده از عطر به هنگام نماز.
 - آسان گیری بر نوجوان و مراقبت از او که خود را در عبادت خسته نکند تا منجر به نتیجه معکوس نشود.
 - تقلید خانواده بر مقدم شمردن وقت نماز بر هر کار دیگر و التزام عملی آن .
 - ایجاد انس بین فرزندان خود با خداوند از طریق معرفی صفات الهی به زبان کودکان.
 - تفهیم این مهم به نوجوان که ساده ترین و نزدیکترین راه برای ارتباط با خدا ، نماز است.
 - تبیین این که خداوند به کسی که در برابر او به نماز می ایستد توجه خاص و نظر مخصوص دارد.
 - یاد آوری این نکته که نماز ، انسان را از کارهای زشت و ناشایست باز میدارد.
 - آموزش معنای نماز .
 - خریداری ساعت برای فرزند (که او را صبحها با صدای تکبیر از خواب بیدار کند).
 - اظهار این نکته که بهترین و دانا ترین و محرم ترین دوست خداست. با اقامه نماز با دوست خود خلوت کن.
 - تشویق فرزند در بین نمازگزاران دیگر و در جمع دوستان و اقوام
 - تعریف سرگذشت انسانهایی که ارتباط الهی قوی با خدا داشته اند.
 - تعریف سرگذشت انسانهایی که ارتباط الهی ضعیفی با خدا داشته اند.
 - برای فهم مطالب به فرزندان فرصت داده شود و مطالب پی در پی عنوان نگردد.
 - هدیه دادن به نوجوان به خاطر اعمال شایسته و در مناسبت های مختلف فراموش نشود.
 - باید با توجه به صحتها و خواسته های فرزند ، او را به شنیدن مطالب و نصایح دلگرم نمود.
 - برنامه پرسش و پاسخ را باید جدی گرفت و در کمال صبر و حوصله بدان پرداخت .
 - توضیح فضیلت نماز اول وقت .
 - اجتناب از جریمه دار کردن عواطف مثل افشاگری ، تحقیر ، تخطئه و نیشخند زدن .
 - عدم امر و نهی شدید و تکرار مکرر نیشدار جهت جلوگیری از ایجاد روحیه متفاوت در فرزند.
 - پرهیز از تنبیه در حضور جمع که شعله سرکششی و عصیان را شدید تر می کند.
- امید آنکه با اتخاذ روشهای صحیح ، نوجوانان و فرزندان ما با دل بستگی عمیق به نماز ، قله های کمالات معنوی را فتح نمایند. انشاء الله .

ماخذ :

- 1) تعلیم و تربیت و مراحل آن ، دکتر قائمی ، ص 178
- 2) هدایت نوجوان به سوی نماز ، دکتر قائمی ، صص 16-17
- 3) نوجوانی ، دکتر جعفر کرمانی ، ص 5.
- 4) مکارم الاخلاق، پیامبر اکرم (ص)
- 5) وسائل الشیعه ، ج 2، ص 5.
- 6) هدایت نوجوان به سوی نماز ، دکتر قائمی ، صص 26-29.
- 7) تحف العقول
- 8) هدایت نوجوان به سوی نماز ، دکتر قائمی ، صص 42-43.

نادره شهرام مهر

معاونت پژوهشی و آموزشی